

“ՍԱԼՎԱԴՈՒ ԶԻՆԱՐ ԷԶՄԻԱՄԻՆ”

Տաղէ մը ազդուած խորագետն՝ երբ, այսօր, կ'ընեմ անգրադարձը էջմիածնի երբեմնի փառքին ու զերթին, մտածումս կ'երթայ այն խորհրդաւոր օրուան, որուն մէջ, Միածինը կ'իջնէր երկինքէն՝ մարմին տալու Սուրբի Տեսիլքին։ Տեսիլք, որ Շողակաթ կաթողիկէն պիտի ըլլար մեր պատմութեան ամենէն մեծ ու արտառուչ խորհրդանշանը՝ ծաղկած ալեփառ լեռան օտքին, հայ միտքին իբրեւ անգրանիկ կերպարանք, քրիստոնէութեան խորքերէն բարձրացող, որ, դարերով միտքի, յոյսի ու հաւատքի տարուշան մը իբրեւ, պիտի մնայ անմար հայոց աշխարհը ծածկող մութի ուժերը օհերքելու։ Ու՛ր՛ցք ողբողէն։

Դարերով՝ «ՍԻՒՆ ԲԵՆԵԴԻՔՏ» ու «ՄՈՆԵՆԻ անկիզբի» արտում ու մուծ մեր ճակատագրի գիշերներուն վերեւ, արեւնի ու աւերի անվերջ մեր գերութեան դիմաց։ Մեր հոգին, իր զգացումին ու երեակայութեան բոլոր գեղեցկութիւններով հանդերձեց զայն, նոյնիսկ ամենէն ծանր զրկանքի շրջաններուն՝ ասկի ու արուեստի հրաշազանգ փառքերով իբր «Մայր ամենայն Եկեղեցեաց Հայոց» որ ճոխանայ ծիրանեփառ դառնալու դարերը հաւատքի, սիրոյ ու մխիթարութեան փոփարար պատգամներու հեղեղուն մին, հայոց մօտ ու հեռու կեդրոններէն բերելու անոնց սրտին լաւագոյնը, էջմիածնի անթափառ փառքին։ Այսպէս հաւատաց, կը հաւատայ ու պիտի հաւատայ դեռ այս ժողովուրդը՝ նոյնիսկ նիւթապաշտ մեր սագարուն Արեւնի ու աւերի նոր գիշերներ անցան իր մէջէն ու վրայէն, ընկերային կարգեր ու ըմբռնումներ զայն մերկացուցին իր փառքին ու ծիրանիին պերճանքէն։ . . .

Աւ փիւնիկ մը իբրեւ՝ հայ ժողովուրդի սիրոյն սպասումին ընդմէջէն՝ կը յառնէ ան Կառաւարկ, վերադարձումի մը անուշ աղեկակութիւններով եւ ապագայի յուսալից տար մտասեւեռումներով, երբ, կը լռեն շեւփոններու շփոնդը ուղիմանակատներու, օգնողի, ծովին ու ցամաքին վրայ, եւ զինազարդ փողը հաշտութեան աւետիսը կը բերէ պարտաւ ու սպառած բանակներուն եւ անգործութիւն արածուած մարդկութեան։

Այս յարութիւնը — կը դնէ էջմիածինը իր պատմական դերին ու իմաստին մէջ, ոչ միայն նոր օրերու գոհարութիւններ դիմակալելու այլեւ արդիւնադործելու վերջապիւն դարերու իր սպասը, հոգեւոր եւ մտաւոր, բարոյական ու ընկերային, մեր ժողովուրդին կեանքի բազմապահանջ երեսներուն՝ ինչպէս Հայրենիքի նոյնպէս. ըՍ. փիւնքի բացաստաններու վրայ։

Սիւն իր խմբագրականով եւ ուրիշ յոյ ուսաներով արժանաւորապէս վեր կ'առնէ արդէն աւելի քան մխիթարական մեր օրերու այս երեւոյթին արժէքն ու իմաստը, ու իմբ բանկարներ՝ որունք, կ'երեւին հոն, կուտան փաստերու վաւերական վկայութիւններ։

Վերջանաւորման քաղցր սա պարտքին մէջ իմ բերելիք նպատակը տարբեր նկարագրի ունի։ Այս գրութիւնը կը մեկնի, ինչպէս վերնագիրը կը թելագրէ, միջնագրաւ եւս տաղէ մը։ Ահաւասիկ։

Կիսուիմք զնա՞նք երկնայ ծովին,
Վարդ կու խղիմք յերկուայ հովին,
Թամամ աշխարհի բեզ կը գովին,
Սալվու ջինար էջմիածին։

էջմիածին՝ բարձր սառ այ,
Աղբրեցերդ կարմիր քար այ,
Քո մտաղղրդ կապուս գառ այ,
Սալվու ջինար էջմիածին։

էջմիածին, դուն հեռու՝ զօրեղ մօտիկ,
Մեհրդ կապիդ կարմիր գօտի,
Ըխսուորդդ գայ գուլիս ոս բուլիկ,
Սալվու ջինար էջմիածին։

էջմիածին՝ ալա դարի,
Թամամ աշխարհի ոտըդ քափի,
Քո մեռնողդ անկրակ կ'եփի,
Սալվու ջինար էջմիածին։

էջմիածին՝ ուրաք դուս այ,
Ըխսուորդդ գայ դուս դուս,
Խրմուրում եմ ինձի օտա քեզա,
Սալվու ջինար էջմիածին։

Ես եմ Ակոբ Ախաւանցի,
Ազգասակով յերեսանցի,
Ես արժանի չի, բեզ գովցի,
Սալվու ջինար էջմիածին։

Ըսեմ անմիջապէս թէ նպատակս չէ գրական վերլուծումը ընել այս տաղին, այլ փորձ մը՝ տալու այն իբրեւ, ինքնատիպ ու

սրտագրաւ ապրումները, որոնք, աշուղին հոգիին ընդմէջէն զգացումի մը հուրքով՝ կուգան մեզի:

Ահա զխաւորները անոնցմէ:

1. Մով, վարդ, Սալլի (Նոճի), շինար (սօսի), կարմիր փաւ և աղբիւր. — Այս բաւերու հետ մեզի կուգայ Այրարատեան դաշտին բնակարը, ժուժկալ, իրաւ ու նկարէն, այս ժողովուրդին յատկութիւններուն գոււ մարովը: Ի՛ր ճակատագիրն է կարծես՝ անպատմին ալրեացաւեր կայքերուն ամօքունն ու շէննալը: Հրաբխային ժայթքերու ներքեւ, այդ դաշտավայրը ունի իւրաքանչեւ գեղեցկութիւններ, ծով, կարմիր փաւ ու ալբիւրմեր, որոնք, հոս ու հոն, կենանքն ու կանաչութիւնը կը մշտնջենաւորին, մահը յաղթող արամարանքով ինչպէս է իր պատմութիւնը: Էջմիածնի հրաշքը, որ չեն գիտեր ինչպէս կը բուսնի, այդ ամայքը անդիմադրելի կերպով կենագործող, Այրարատի չուքին, Նուրը ու գեղեցիկ, սլաքները կաթողիկէներու:

Սալլի (Նոճի) աղբիւրներու զլխուն ու ջուրերու ափին, ուղղամբարձ, մեռելութեան ու թախիծի հոծութեամբ, հեռուէ հեռու կարծես, կաթողիկէներու հասակին հետ դաշնակութեան մը հետամուտ: Ու շինարը (սօսի) լայնահաստ ու զանգուածեղ, արեւելքի մեծագոյն ծառը իրրեւ, ջուրերուն վրայ թեւատարած, առատութեան ու արգասաբերութեան խորհրդանշան, որպէս մայր կը պատսպարէ: Ահա բնական պատկերը, ու եթէ կ'ուզէք, հոգեկան ալ թեւափրանքը, Այրարատեան դաշտին ու Էջմիածնին, միամիտ աշուղին միտքին մէջ:

Նկատի առէք տաղին երկրորդ տողը ուր, յիշատակութիւնը կայ «վարդ քաղելու», այդ ալ ուրիշ գեղեցկութիւն չաղբիւր ինչպէս իրանի և իրագի ժողովուրդներու յուսիս սովորութիւնն է ան: Անապատի լեռկութեան ու արեւադարձային տօթին մէջ, ճնշուած ու յոգնաբեկ, կէսօրուան կրակէն, իրիկնադէմին, վարդաստաններէն, վարդ քաղելը, հովի զով շունչով, այրերու եւ կիններու, երիտասարդներու եւ աղջիկներու համար, բնութեան գեղեցկութեան բացուելու, հաղորդուելու եւ հեշտանալու անդիմադրելի աննշանքն է արդարւոյ:

Դիւ մը տակաւին լայնաշու պիտի նշանակէր զբաղիլ յեկամի աղբիւրներով և

օկայուն գաւառներէն, որոնք, այնքան իրաւ են մեր ժողովուրդի հոգիին, Միամիտ աշուղը, անգարան պիտի գործածէ դեռ, ամենէն անուշ պատկերներ՝ իրեն այնքան ընտանի, «Մեջքող կապրի կարմիր գօթի» էջմիածինը գովելու իր այս հիգին մէջ՝ ընդ ազօտ, մրցումի մէջ է կարծես Սրգ Սրգոյի մեծատապանք բանաստեղծին:

2. Կ'անցնիմ ուրիշ ապրումներու:

Մտաղը, «լլուկ ոսկ րուպիկ» ուխտաւորներ, «բամամ աճաւահի ոսկը քալի» եւ «անկրակ Մեռունը». — Ախաւանցի աշուղը, էջմիածնի զարպատէն հեռու, ծառի մը շուքին՝ հաւանորէն, կուրծքին հանգիւցուցած անբաժան քէմանշան, ու աղիքէ փրկած բառերով, կը դողացնէ լարերը նուագարանին ձայնի ողորակումներու հետ, ու կը դիտէ խոր յուզումով անցքը գառնուկներուն՝ կարմիր ներկուած, ու եղջիրներուն վրայ մոմեր վառուած, որոնք, անհերքաբ ու ամմառնէ կը քշուին հոն, Եւր կը կատարուի Մատաղորդներէ: Հաւատքի վկայութիւններ են անոնք, չարիքէն ու փորձանքէն հարուածուած, մահէն ու տաւաթամ հիւանդութիւններէն ազատուած մարդոց, որոնք փոխարէն, իբր գոհութիւն, կը զոհուին անոնք: Մատաղը սրտառու ու նուիրական սովորութիւններէն է այս ժողովուրդին, երէկ, այսօր և վաղը, մնալով միշտ ի գործութեան:

Ու կը դիտէ դեռ ան, հեռաւոր ու մօտաւոր գաւառներէն ու վայրերէն, արեւելքէն ու արեւմուտքէն, բնատուրիկ ու տարաշխարհիկ բազմերանգ տարապնէրով տողանցքը հաւատաւորներուն, որոնք, «լլուկ ոսկ րուպիկ» ուխտաւորներ իրրեւ, հե ի հե, արցունքը աչքերուն, լաւահառաչ, ծերուդիւր, որոնք մէջ չեն պակսիր, հաւմիր, կոյրեր, կողեր եւ այսահարներ թերեւս, այրիներ ու որբեայրիներ, օտերը մամուլներ, որդեկորոյս հայրեր ու մայրեր, օտարութեան մէջ ամուսիններ ու սիրելիներ կ'ըստնեցած դեռուի հարսեր ու ծնողքներ՝ իշխանական տուններէ, «տիկնալք փափկասունք» ու օրիորդներ, ու վերջապէս, ողջ աշխարհը հայոց, որ բոլորեմ ու «բացագլուխ» իր ուխտերուն և փափաքներուն մօրապը առնելու քրամամ աճաւահի իրրեւ, ոտքին է թափեր էջմիածնի, ամուր այդ հաւատքով:

3. Էջմիածինը «բարձր դուռն» է (Ալադապի) և «քոչուղ թռչուն»ը (ուշար դուռ)։ — Ոչ միայն Ակոր աշուղին՝ այլ բովանդակի Հայուժեան համար, որուն կը դիմէ իր սրտին պարգևը առնելու, հաւատքի այդ տուրեառնէ, ու ինքը, իրը յամիցած ուխտաւոր, երբ կը դադրի ալիկոծ եռքին ու զգայութեանց հանդէսը ուխտաւորներու, ծննդադիր, արտասուածքոր ու սրտաթունդ, կը յառաջանայ ընել իր ալ ինչպիսիքը և առնելու իր մուրադին պարգևը (փէշա) է ան հաւատքի և «քոչուղ թռչուն»ը, որ, Աստուծոյ Աթոռին կը տանի բոլոր աղերսները, սուցիկ իր թոյլէքովը։

Վերի տաղը ունի երեք դարու հնուք թիւն։ Մեծ վերլուծողի մը գրչին տակ աշխատող ընդունակ է էջեր լեցնելու։ Ինչ որ կ'ապացուցանէ թէ այդ եօթը քառորդն էր։ Բայց շատ քիչ բան է հինցած յասոր։ Եւ կը փորձուիմ այս հրաշքը խոնարհող այժմ էվերազրել էվերապահել Ախաւանցի Ակոր աշուղի գրական տաղանդին, այլ հնթադրել որ այդ քերթուածը իր գեղեցիկութիւնը, այժմ ու թարմութիւնը ըլլալ պարտական լաւիսեմակամ էջմիածնին։

Մտիկ է շատ քառորդ դարը որուն մէջ այդ ամենուն հերքումը կործանումը փրսւփրսացին մարդիկ իրարու, էն հաւատաւորներէն մինչև էն սկիզբադիները։ Որքան քիչ էին անոնք՝ որոնք, չբաժնեցին իրենց յոյսը Հայ ժողովուրդի գերագոյն այդ յուսուածքէն։

— Կանգուն է էջմիածինը եւ կը մննէ իր փառքին մէջ, այսօր, աւելի քան երբեք։

Հիմա, Ախաւանցի աշուղ Ակորը չէ որ պիտի երգէ նորակերպ, նորակառոյց խորհուրդը անոր։ Թարութիւն առնող Հայոց աշխարհի համապատկերին մէջ, չգեղ չէնք գիծին, Միածին էջովը սկզբնաւոր տաճարին գողտր, սրտառու՝ լացնելու չափ գեղեցիկ պատկերը, ազգային խորհրդանշան իրբէ, հեռուէ հեռու, ամբողջ Սփիւռքը, մեծէն մինչև պատիկը, իմաստունէն մինչև անգէտը, իրեն կանչող կապող սրբազան տեսիլքն է անցիկա։

— Փառք էջմիածնին։

ՀԱՅՐԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԶԱՅՆԵՐԷՆ

(ԷՋՄԻԱԾԻՆ)

Ո՞րքանով հիշտ պիտի ըլլար ըսել թէ շատ են ձայները՝ ժողովուրդի մը կենսական արձագանգող, անոր պատմութիւնն թելադրուող։ Եթէ ատիկա ճշմարիտ է մեծ ուրակուղ ազգերու համար, անտարակոյս որ ուրիշ օրէնքի մը պիտի հպատակի ճամբան արգելադրու հետքին, Բայց այնքան իմաստէ հեռու եւ դատարկ պիտի թուին այս որակականները — մեծ ու փոքր — երբ անդադառնանք միակ իրողութեան որ ժողովուրդներու գոյութիւնը կ'իրագործէ, ստեղծելով նոյն ատեն տիպարը ցեղին։ Այս յատկանշանքներով իրբէ հողին այդ արեւին, այդ ժողովուրդին, ասոր հանձարեղ զաւակներուն յայտնագործումն էրուն ընդմէջէն։

Ամէն ժողովուրդ իրեն յատուկ դիմագիծ մը և հոգի մը ունի։ Ու սովորութիւն դարձած բացատրութեամբ՝ բախտաւոր կը նկատուին այն ժողովուրդները, որոնք կոթողներով, յիշատակարան-յուշարաններով կը ճոխացնեն պողոտաները իրենց մայրաքաղաքներուն։ Նիւթացնելով, տեսանելի դարձնելով հասակն ու գէմքը այդ հողին, անոր յատկութիւններուն։ Եւ այս բախտաւորութիւնը արդիւնք անշուշտ՝ հետեւած ըլլալու գիտակցութեանը իրենց պատմութեան այն մեծ ձայներուն, որոնք շրջանէ շրջան կամար նետած, իրենց բարխառնութեանը մէջ կը պահեն ամբողջականութիւնը միասնականութիւնը նոյն ցեղէն, նոյն արեւնէն զաւակներուն։

Բայց ի՞նչ են այդ ձայները — երբ ուղենք մտիկ ընել այդ կոթողներու, յաղթութեան կամարներու ինքնաբաւ լուռութեան, արձանութիւն — եթէ ոչ անդիմադիր բխումներ հաղարաւոր սրտերու համազարկէն գոյն առած, իրենց անձայն բայց տաք շնչով, թափը ձեւաւորած։

Ու կրնա՞ր տարբեր ըլլալ շարժառիթը փոքր ազգերու և ասոնց պատմութիւնէն լուռող հրամայականներուն։ Ստոյգ է ուսկայն որ նոյն փառքով, հաւասար չքեղուքեամբ պիտի չյաջողին կերպարանք տալ